

Berta Baslerová a národně orientované české ženské hnutí v Plzni

Karel Řeháček

Motto:

„Zvláště my, ženy, připomínejme si neustále, že jsou to ty sta a sta drobných našich sedřených žen v pohraničí, které – mnohdy v bídě a nedostatku – uchovávají a pěstí národní uvědomění ve svých rodinách a které učí své děti lásce k vlasti. I tyto děti, žijící v našem pohraničí, jsou stále budoucností národa!“¹

Abstract: The research deals with a nationally oriented feminist movement in Pilsen. This movement was formed primarily by Czech townswomen. At first, they were rather isolated and informal communities, which were however gradually institutionalized since the late 19th century. After the establishment of Česká jednota paní a dívek, the most significant Czech feminist movement, women started to appear also in other clubs, both purely feminine and mixed. Feminist movement had an impact on national, or more precisely minority movements (Národní jednota pošumavská, Ústřední matice školská) and nationally oriented parties (especially Czechoslovak National Democracy), where women from Pilsen engaged themselves primarily in social, cultural, educational and public enlightenment issues.

Key words: Pilsen, minority movement, feminist movement, Czechoslovak National Democracy, Berta Baslerová, Marie Nesnídalová

I. Úvod

V 60. letech 19. století docházelo i v Plzni díky uvolněným poměrům po pádu Bachova absolutismu k rozvoji společenského života, zakládaly se spolky, vydávaly časopisy a konaly politické schůze. Základy plzeňského „probuzení“ však byly staršího data a spojují se zejména s činností plzeňských buditelů Josefa Vojtěcha Sedláčka, Josefa Františka Smetany či Josefa Kajetána Tyla.² Emancipovat se začaly především plzeňské měšťanské kruhy, v návaznosti na ně také ostatní vrstvy plzeňské společnosti. V roce 1862 byla založena Měšťanská beseda, která se stala základnou společenského a kulturního dění v Plzni a jejím širokém okolí.³ Téměř současně s ní byl založen rovněž pěvecký spolek Hlahol, dále pak Sokol a zanedlouho i Řemeslnická beseda.⁴ Emancipace české Plzně probíhala pod vedením takových osobností, jako byli kupř. František Schwarz, Václav Peták, Josef Čípera, Bernard Guldener a další.⁵

1] Výroční zpráva místního odboru Ústřední matice školské v Plzni za správní rok 1936, Plzeň 1937, s. 27.

2] Blíže k nim a jejich obrozenecké činnosti v Plzni viz Václav ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, Plzeň 1967, s. 41–48 (Sedláček), s. 63–77 (Smetana) a s. 137–140 (Tyl). Beletrizovanou podobu obrozenecké Plzně vykresluje ve svém románu Marie Korandová (srov. Marie KORANDOVÁ, *Plzeňské předjary*, Plzeň 2001).

3] Blíže viz *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni 1862–1937*, Plzeň 1937, s. 58–61.

4] V. ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, s. 106.

5] K jejich odkazu viz Dagmar HUDECOVÁ, *František Schwarz – reformátor obecní správy*, *Minulosti západočeského kraje* 36, 1990, s. 157–168; Karel ŘEHÁČEK, *Rodinný život plzeňského purkmistra JUDr. Václava Petáka. Pohled do soukromí významné regionální osobnosti přelomu 19. a 20. století*, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 45/115, č. 2, 2007, s. 93–101; týž, *Plzeňský učitel a menšinový politik Josef*

Emancipační hnutí zasáhlo v této době i do ženského světa, především do skupiny národně orientovaných žen pocházejících z českých měšťanských kruhů. Po vzoru Prahy a dalších velkých českých měst se ženy snažily o zakládání vlastních spolků, ovšem tyto snahy byly v Plzni zpočátku neúspěšné: když v roce 1866 zažádaly o povolení existence spolku Včela, bylo jim to Krajským úřadem v Plzni z formálních důvodů zakázáno.^{6]} Významný vliv na emancipační hnutí plzeňských žen měl a rovněž nový impulz k zakladatelskému úsilí dal především sedmiletý pobyt spisovatelky a libretistky Elišky Krásnohorské v Plzni v letech 1867–1874. Již v roce 1870 byla povolena existence spolku Klub plzeňských dam a k mnohem význačnějšímu zakladatelskému počínu došlo v roce 1886, kdy byl založen spolek Česká jednota paní a dívek v Plzni.^{7]} Na něj posléze navazovaly další různě orientované (nábožensky, sociálně, kulturně) ženské spolky.

Kromě toho ovlivňovala Krásnohorská pozitivním způsobem plzeňskou kulturní scénu a stála rovněž u vzniku vyššího vzdělávání žen. Ve spolupráci s Boženou Čechovou, sestrou spisovatele a básníka Svatopluka Čecha, se v roce 1868 zasloužila o vznik vyšší dívčí školy v Plzni.^{8]} Ta sice neměla ve stávající podobě dlouhého trvání (v roce 1873 byla kvůli nezájmu veřejnosti uzavřena), ale již v roce 1884 došlo k jejímu obnovení pod názvem městská vyšší dívčí škola pokračovací a tato škola se po celá další desetiletí úspěšně rozvíjela (od roku 1907 jako městské dívčí lyceum, od roku 1913 jako dívčí reformní reálné gymnázium).^{9]} Další institucí, která v Plzni umožňovala dívkám získat vyšší vzdělání, byl ženský učitelský ústav, který vznikl v roce 1900 a který znamenal významný posun v otázce ženské emancipace.^{10]}

Problematika postavení žen ve společnosti je sice v moderní české historiografii poměrně frekventovaným tématem, jemuž se na celostátní úrovni věnuje celá řada odborných prací,^{11]} plzeňská historická obec se mu však až na výjimky bohužel doposud vyhýbala. Tato studie se zabývá pouze jedním z dílčích pohledů na ženskou otázku na Plzeňsku, aktivitami národně orientovaných českých žen.^{12]} Zároveň má však tento příspěvek ambici stát se základem pro další odborné bádání v tomto směru a k podchycení problematiky ženského hnutí v Plzni v celé její šíři a souvislostech.

II. Ženy v českém menšinovém hnutí v Plzni

České menšinové spolky, v Plzni především Národní jednota pošumavská (dále NJP)^{13]} a Ústřední matice školská (dále ŮMŠ),^{14]} byly zpočátku ryze mužskou záležitostí.

Čípera, Časopis Společnosti přátel starožitností 118, č. 1, 2010, s. 26–32; František LUKAVSKÝ, *Básník Bernard Guldener*, Písek 1926.

6] Archiv města Plzně (dále AMP), Včela. Spolek paní a dívek v Plzni, kart. 249, inv. č. 4, výnos Krajského úřadu v Plzni z 20. 3. 1866.

7] AMP, Národní výbor města Plzně (dále NVmP), spolkové oddělení, kart. 21, inv. č. 122, stanovy spolku Česká jednota paní a dívek v Plzni z 16. 3. 1886.

8] V. ČEPELÁK a kol., *Dějiny Plzně II*, s. 132.

9] Miloslav BĚLOHLÁVEK, *Archiv města Plzně. Průvodce po fondech a sbírkách*, Plzeň 1987, s. 114.

10] Tamtéž, s. 157.

11] Výběrově jmenujme zejména práce Mileny Lenderové, Jany Burešové, Dany Musilové, Pavly Horské, Marie Neudorflvé, Jany Malínské, Marie Bahenské či Hany Prymusové.

12] K problematice národně orientovaného německého ženského hnutí v Plzni viz Karel ŘEHÁČEK, *Deutscher Kulturverband v meziválečné Plzni*, in: Marie Wasková (red.), *Sborník k poctě Evy a Karla Waskových, západočeských archivářů*, Plzeň 2011, s. 211–218.

13] Blíže k NJP viz Karel ŘEHÁČEK, *Národní jednota pošumavská (1884–1951)*, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Šenov u Ostravy 2003, s. 221–244.

14] K ŮMŠ viz Alexandra ŠPIRITOVÁ, *Ústřední matice školská v letech 1880–1919*, *Paginae historiae* 1, 1993,

Po vzniku plzeňského odboru NJP v roce 1884 tvořili členskou základnu vesměs muži, ženy byly do spolku přijímány v průběhu jeho existence jen velmi pozvolna.^{15]} Přesto se však jejich počty zvyšovaly, což se projevovalo i zastoupením žen ve vedení místního odboru. Během 50 let existence NJP v Plzni (1884–1934) jich správním výborem místního odboru prošlo několik: Helena Částková, Anna Hájková, Tereza Kepková, Marie Kubrychtová, Marie Poppeová, Božena Štěrbová či Markéta Wachtlová, některé byly členkami správního výboru krátce, jiné mnoho let.^{16]} Totéž platilo i pro plzeňský místní odbor ÚMS, kde ženy tvořily ve správním výboru pouze zanedbatelnou menšinu; nejčastěji v něm pracovaly Berta Baslerová, Emilie Šimánová či Marie Fulínová.^{17]}

Jiné plzeňské ženy byly členkami obou spolků bez funkcí a menšinovou problematiku přenášely do různých svých dalších veřejných aktivit, např. publicistiky či politiky, povětšinou národně demokraticky orientovaných. Mezi nejvýznamnější z nich patřily nesporně především ředitelka plzeňských pomocných škol, spisovatelka, publicistka a vlivná členka Československé národní demokracie PhDr. Marie Nesnídalová či dlouholetá členka plzeňského městského zastupitelstva za stejnou stranu Marie Doubková.

M. Nesnídalová (1891–1970), rodačka ze Spáleného Poříčí, absolvovala plzeňský učitelský ústav a dále pokračovala ve studiích matematiky, fyziky a filozofické propedeutiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, která završila v roce 1922 doktorátem filozofie.^{18]} Od března 1915 působila jako učitelka plzeňských obecných škol, od listopadu 1925 jako ředitelka I. pomocné školy v Plzni a současně jako vedlejší učitelka na plzeňském ženském učitelském ústavu.^{19]} V září 1936 se odstěhovala do Prahy, kde pracovala zprvu jako referentka Zemské školní rady (dále ZŠR) v Praze, od roku 1938 byla zaměstnána v tiskových odborech Ministerstva národní obrany, Předsednictva ministerské rady a Ministerstva lidové osvěty, kde se zabývala převážně záležitostmi ženského hnutí a vědou a technikou. Po válce působila jako redaktorka na Ministerstvu informací a osvěty a jako jednatelka Syndikátu českých spisovatelů, v lednu 1949 odešla do výslužby.^{20]}

Krátce po vzniku Československa se angažovala v Československé sociálně demokratické straně dělnické, po několika letech přestoupila do Československé národní demokracie, kde zastávala významné politické funkce.^{21]} Byla krajskou důvěrníci ženského hnutí strany a blízkou spolupracovnicí dlouholetého poslance Národního shromáždění PhDr. Františka Lukavského,^{22]} známé byly i její pravidelné nedělní sloupky v Českém deníku.^{23]} V roce 1933 byla po sporech ve vedení západočeské a plzeňské národní demokracie odvolána ze všech stranických funkcí a v lednu 1934 vyloučena pro svůj údajný přílišný nacionalismus, oficiálně kvůli „soustavnému porušování organizační kázně

s. 178–195; Karel ŘEHÁČEK, *Ústřední matice školská v letech 1918–1951*, *Paginae historiae* 15, 2007, s. 97–130.

15] K plzeňskému odboru NJP viz Karel ŘEHÁČEK, *Národní jednota pošumavská v Plzni*, *Dějepis. Sborník katedry historie PeF ZČU* 18, 2000, s. 73–83; týž, *Pět zapomenutých. Osobnosti plzeňského veřejného života přelomu 19. a 20. století*, Plzeň 2009, s. 16–22.

16] Jaroslav HORA (red.), *Jubilejní sborník Národní jednoty pošumavské v Plzni 1884–1934*, Plzeň 1934, s. 163–164.

17] *Výroční zpráva místního odboru Ústřední matice školské v Plzni za správní rok 1936*, Plzeň 1937, s. 13.

18] František RAUŠAR, *Kulturní vývoj Blovicka*, Plzeň 1933, s. 49.

19] AMP, Pomocné školy Plzeň, kart. 3589, osobní výkaz M. Nesnídalové.

20] Národní archiv (dále NA), Archiv Syndikátu novinářů Praha, M. Nesnídalová, osobní prohlášení M. Nesnídalové z 26. 5. 1945; kartotéční list M. Nesnídalové, [1970].

21] NA, Policejní ředitelství (dále PŘ) Praha II, všeobecná registratura (1931–1940), kart. 991, sign. 42/N–13/37, hlášení zpravodajské odbočky PŘ v Plzni odbočce zpravodajské ústředny při PŘ v Praze z 21. 4. 1936.

22] Blíže k F. Lukavskému viz Karel ŘEHÁČEK, *Dr. František Lukavský a Plzeňsko*, *Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností* 38/108, 2000, č. 4, s. 213–221; týž, *Pět zapomenutých*, s. 33–51.

23] Státní oblastní archiv (dále SOA) v Plzni, PŘ Plzeň, kart. 632, sign. N 381.

a disciplíny“.^{24]} Ve skutečnosti byl příčinou jejího vyloučení spor o nástupnictví po tehdy již těžce nemocném F. Lukavském (zejména mezi Nesnídalovou a plzeňským senátorem Eduardem Šimkem)^{25]} a vůbec nedobré vztahy ve straně.^{26]} Po rozchodu s národní demokracií vstoupila do Národní ligy a dál se profilovala v nově vzniklém Národním sjednocení, v lednu 1939 se stala vedoucí tiskového a propagačního pracovního odboru Strany národní jednoty.^{27]} Po válce udržovala styky s pravicovou částí sociální demokracie a s bývalými příslušníky Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu (tzv. agrárníky).^{28]}

M. Doubková (1872–1952) se narodila v Plzni v rodině uvědomělého Čecha, pošt-mistra Václava Kučery. Po absolvování obecné a měšťanské školy navštěvovala ještě dva ročníky vyšší dívčí školy. Účastnila se národního života, zejména akcí ÚMŠ, v níž organizovala matiční slavnosti. Po sňatku s lékárníkem PhMr. Emanuelem Doubkem^{29]} se odstěhovala do Přeštic, kde vedla ženský odbor NJP. Když se v roce 1901 znovu vrátila zpět do Plzně, vstoupila do České jednoty paní a dívek a stala se členkou jejího správního výboru. Za války pracovala v Českém srdci a byla pověřena vedením lazaretu ve školách v Nádražní třídě.^{30]} Byla aktivní členkou Československé národní demokracie, v níž vedla ženskou komisi. V roce 1919 byla zvolena do městského zastupitelstva, kde až do roku 1935 pracovala zejména jako členka sociální komise a místní školní rady.^{31]}

Nejvíce se však do dějin ženského českého menšinového hnutí na Plzeňsku zapsaly tři osobnosti: Božena Růžková, Marie Panznerová a Berta Baslerová.

Ředitelka měšťanské školy v Plzni B. Růžková (1863–1934)^{32]} působila po absolvování pražského učitelského ústavu od ledna 1883 na plzeňských obecných a měšťan-

24] Dr. M. Nesnídalová vyloučena z národní demokracie, in: Nová doba XI, č. 26, 26. 1. 1934, s. 4.

25] Blíže k E. Šimkovi viz Karel ŘEHÁČEK, *Senátor Eduard Šimek – plzeňský spisovatel, učitel a menšinový politik*, Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 44/114, č. 1–2, 2006, s. 32–42. V jednom z dopisů kritizoval Šimek Nesnídalovou mj. slovy: „Když po onemocnění p. dra posl. Lukavského jste se samozvaně chtěla postavit na jeho místo otce menšin, vzbudilo to nelibost nejen u nás, ale i u dlouholetých menšinových pracovníků z jiných táborů. Dr. Lukavský mohl tyto věci vyřizovati v politickém našem sekretariátu, poněvadž jest předsedou NJP a Matic. Vy však jste nebyla ani funkcionářkou, ani, jak se dovidám, členem jmenovaných korporací. Na věci nic nezmění, napišete-li o sobě v Českém deníku, že jste dlouholetá menšinová pracovnice. To naopak vzbudilo nemilou odezvu u skutečných dlouholetých pracovnic a pracovníků.“ Srov. AMP, Literární pozůstalost (dále LP) Eduard Šimek, kart. 162, inv. č. 12 174, dopis E. Šimka M. Nesnídalové, s. d.

26] K vnitrostraničským problémům viz Karel ŘEHÁČEK, „Majitel strany“. *Kritika Kramářova vedení národní demokracie z pozůstalosti senátora Eduarda Šimka*, in: Karel Kramář (1860–1937). Život a dílo (=Moderní dějiny – Supplementum 2), Praha 2009, s. 531–541.

27] NA, Prezidium Zemského úřadu (dále PZÚ), kart. 689, sign. 207-689-6, hlášení PŘ v Plzni PZÚ v Praze z 28. 1. 1935.

28] Archiv bezpečnostních složek, pracoviště Na Struze, Mapy zpráv zpracovaných Studijním ústavem (Z), zpráva o účasti Spojených států amerických na hospodářství buržoasní Československé republiky v letech 1920–1938 z 10. 12. 1959, s. 62–63; tamtéž, Ústředna Státní bezpečnosti, kart. 35, sign. 305-35-2, hlášení úřadovny Státní bezpečnosti (StB) v Jičíně ústředně StB při Ministerstvu vnitra z 3. 4. 1948.

29] E. Doubek působil jako člen plzeňského okresního zastupitelstva, v roce 1910 se stal jedním ze zakladatelů Plzeňské banky, v níž působil jako člen dozorčí a od roku 1926 správní rady. Byl rovněž aktivní ve správních výborech plzeňské galerie a divadla. Srov. Matouš MANDL, *Emanuel Doubek 75 let*, Český deník 32, č. 15, 16. 1. 1944, s. 2.

30] České srdce bylo charitativní organizací, která vznikla 29. 10. 1917 s cílem pomoci obyvatelstvu postiženému válečnými útrapami. Prvním předsedou Českého srdce byl zvolen tehdejší plzeňský purkmistr JUDr. V. Peták, po jeho úmrtí 19. 11. 1917 padla nová volba na starostu Okresního zastupitelstva v Plzni JUDr. B. Guldenera mladšího. Své aktivity ukončilo v říjnu 1919.

31] *Pětasedmdesát let Měšťanské besedy v Plzni 1862–1937*, Plzeň 1937, s. 28; SOA v Plzni, PŘ Plzeň, kart. 135, D 72.

32] SOA v Plzni, PŘ Plzeň, policejní přihlášky, Růžková Božena. Narodila se 5. 5. 1863 v Čechticích na Benešovsku. V červenci 1927 byla penzionována a odešla do Prahy, 22. 9. 1934 zemřela v rodných Čechticích. Srov. též AMP, Městský úřad Plzeň, domovská příslušnost, domovské archy, sign. Ru 139; NA, PŘ Praha II, všeobecná registratura (1921–1930), kart. 3121, sign. R 1784/19, žádost B. Růžkové o vystavení cestovního pasu z 13. 4. 1928; *Památce pí řed. Boženy Růžkové*, Mladá stráž 17, č. 2, 1. 10. 1934.

ských školách, v letech 1907–1910 vyučovala na plzeňském ženském učitelském ústavu a od srpna 1910 vykonávala funkci ředitelky dívčí měšťanské školy v Otakarových sadech v Plzni.^{33]} Největší zásluhy si získala především soustavnou péčí o vzdělávání mládeže. Již v době Velké války, v únoru 1917, založila v Českém deníku rubriku Naší mládeži, která přinášela školní mládeži „dobrou vlasteneckou četbu, lepší, než jaké jí směla tehdy poskytovat ubohá česká škola trpící útlakem národu nepřátelské vlády rakouské“.^{34]} V březnu 1919 pak začala vydávat časopis Mladá stráž, který měl výrazné vlastenecké a státoporné zaměření a vynikající obsahovou i grafickou úroveň.^{35]} Byla aktivní rovněž v plzeňském menšinovém hnutí, členkou správního výboru NJP se stala již v roce 1910 a od roku 1919 zastávala až do svého odchodu do Prahy v červenci 1927 funkci knihovnice plzeňského odboru. Její význam spočíval zejména v organizaci a systematickém budování menšinových knihoven, lidových i žákovských. Tyto aktivity převzala v roce 1913 po zemřelém knihovníkovi NJP v Plzni Pavlu Nebeském a do konce listopadu 1924 se jí podařilo za pomoci odborné učitelky M. Panznerové založit 72 knihoven (43 lidových a 29 žákovských) se 4882 knihami v celkové hodnotě téměř 60.000 Kč.^{36]} Tím si dle mínění své nástupkyně Panznerové „v menšinových knihovnách vytvořila nehynoucí pomník“.^{37]}

Po odchodu Růžkové do Prahy převzala funkci členky správního výboru a knihovnice NJP plzeňská rodačka M. Panznerová (1887–1952).^{38]} Po vchození obecné (1893–1898) a měšťanské školy (1898–1901) absolvovala v letech 1901–1906 plzeňský ženský učitelský ústav. Poté působila v letech 1907–1914 na obecných a měšťanských školách v Domažlicích a v roce 1914 byla přeložena do Plzně. Zde vyučovala v letech 1914–1925 na dívčí měšťanské škole v Otakarových sadech, kterou vedla právě B. Růžková,^{39]} v letech 1925–1941 působila jako učitelka a posléze i ředitelka dívčí měšťanské školy v jižním obvodu. V roce 1941 byla nuceně penzionována, ale po válce se do školství ještě na tři roky vrátila a definitivně odešla na trvalý odpočinek v roce 1948.^{40]} Od roku 1917 byla aktivní v menšinovém hnutí, působila jako členka správního výboru plzeňského odboru NJP a na Růžkovou úspěšně navázala především v roce 1927, kdy převzala vedení knižního odboru NJP v Plzni, který se staral o knihovny místních odborů NJP v celém Pošumaví, na Stříbrsku a Žluticku.^{41]} Do roku 1934 se jí podařilo zvýšit počet menšinových knihoven na 105 se 7086 knihami v hodnotě téměř 125.000 Kč.^{42]}

Poslední z trojice jmenovaných, Berta Baslerová, se dokázala prosadit v NJP, ÚMŠ i v dalších oblastech veřejného života nejvýrazněji, proto budiž její životní příběh popsán podrobněji.

33] AMP, Měšťanská škola dívčí pro západní obvod, sign. 11 e 110, kronika školy, školní rok 1910/1911.

34] *Čtenářům Mladé stráže*, Mladá stráž 10, č. 1, 1. 9. 1927, s. 1.

35] Vladimír BRICHTA a kol., *Dějiny Plzně III*, Plzeň 1982, s. 163, 172–173.

36] František J. MALÝ, *Čtyři desetiletí Národní jednoty pošumavské v Plzni*, Plzeň 1925, s. 60.

37] Marie PANZNEROVÁ, *Hraničářské knihovny*, in: J. HORA (red.), *Jubilejní sborník*, s. 120.

38] SOA v Plzni, PŘ Plzeň, policejní přihlášky, Panznerová Marie. Narodila se 9. 10. 1887 v Plzni v rodině Adolfa Panznera. Jejím mladším bratrem byl pozdější dlouholetý ředitel plzeňské plynárny Ing. Adolf Panzner, její mladší sestra Helena se provdala za řídícího učitele Jana Hellera. Zemřela 15. 8. 1952 v Plzni.

39] AMP, Měšťanská škola dívčí pro západní obvod, sign. 11 e 110, kronika školy.

40] AMP, NVmP, osobní spisy učitelů, sign. 96/2, osobní výkaz M. Panznerové.

41] AMP, NVmP, osobní spisy učitelů, sign. 96/2, dopis M. Panznerové ZŠR v Praze ze 14. 6. 1945.

42] M. PANZNEROVÁ, *Hraničářské knihovny*, s. 120.

III. Berta Baslerová – matka hraničářských dětí

Narodila se 23. srpna 1880 v Plzni v rodině účetního Spořitelny města Plzně Ludvíka Taschnera a Aloisie (Luisy) rozené Sperglové.^{43]} Oba rodiče pocházeli z tradičních plzeňských rodin a jejich dcera Berta o mnoho let později napsala: „*Rodiče vyrostli v době, kdy se v Plzni mluvilo zpoila německy, zpoila česky. Proto v nich rostlo národnostní nadšení, jak mi vždycky mamička vypravovala. Rodina mé matky byla ryze česká, u otce též, ale vlažnějších zásad, na studiích v Praze se jeho národní přesvědčení utužilo.*“^{44]} Asi nejvíce ovlivnila Bertu její matka, která byla velice aktivní organizátorkou plzeňského veřejného života. Byla členkou NJP, ÚMŠ, v roce 1886 stála u zrodu plzeňského odboru České jednoty paní a dívek a na ustavující valné hromadě 8. května 1886 byla zvolena jeho místostarostkou, když v čele spolku stanula Růžena Petáková, manželka městského radního a budoucího dlouholetého plzeňského purkmistra.^{45]}

Berta absolvovala obecnou a měšťanskou školu v Plzni a pak se dále vzdělávala privátně. Již jako malé dítě se účastnila všech slavností, které pořádala její matka, zejména těch organizovaných ÚMŠ a Sokolem. Ve 22 letech, 11. listopadu 1902, se provdala za úředníka státních drah Ladislava Baslera (nar. 16. 8. 1874 v Jičíně).^{46]} Ten se do Plzně přistěhoval s rodiči ve svých sedmi letech,^{47]} po ukončení gymnaziálních studií začal studovat práva v Praze, která však nedokončil a nastoupil jako úředník (postupně jako asistent, revident, inspektor) státních drah. Hlavním důvodem Baslerova studijního neúspěchu byl především jeho zájem o hudbu. Již v Plzni studoval skladbu u prof. Hynka Pally, v Praze ve studiích pokračoval u Zdeňka Fibicha. Po návratu z Prahy se stal L. Basler organizátorem plzeňského hudebního života a působil jako jeden z prvních dirigentů Plzeňské filharmonie. Manželství Berty a Ladislava Baslerových bylo bezdětné. Po smrti Ladislava 27. února 1944 žila Berta v ústraní, zemřela 21. května 1961 v Plzni a byla pohřbena o pět dní později na plzeňském ústředním hřbitově.^{48]}

Také Berta Baslerová se po sňatku rozhodla věnovat veškeré volné chvíle veřejné činnosti, k čemuž měla ze strany svého manžela plnou podporu. Jako členka Československé národní demokracie se brzy začala po vzoru své matky angažovat zejména v národním a menšinovém hnutí. Byla aktivní členkou NJP a ÚMŠ, na výzvu poslance F. Lukavského založila v roce 1920 dámský odbor, který působil pod názvem Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni. Za necelé dva měsíce získala více než 150 členek, 7. ledna 1921 byla činnost dámského odboru oficiálně zahájena a Baslerová se stala jeho dlouholetou předsedkyní.

43] SOA v Plzni, Sbirka matrik západních Čech (dále SM), matrika narozených římskokatolické fary (dále ŘKF) Plzeň–sv. Bartoloměj, 62, fol. 385.

44] Berta BASLEROVÁ, *K práci žen ve změněném pohraničí*, Nová síla 6, č. 37–38, 20. 12. 1926, s. 1.

45] Berta BASLEROVÁ-TASCHNEROVÁ, *K padesátiletému jubileu České jednoty paní a dívek v Plzni 1886–1896*, in: 50 let české jednoty paní a dívek v Plzni 1886–1936, Plzeň 1936, s. 7.

46] SOA v Plzni, SM, matrika oddaných ŘKF Plzeň–sv. Bartoloměj, K 94, fol. 78.

47] Jeho otec Jan se narodil 24. 2. 1847 v Kutné Hoře, vystudoval gymnázium v Jindřichově Hradci a práva v Praze a ve Vídni. Jako finanční úředník působil nejprve v Jičíně, v roce 1881 se s rodinou přestěhoval do Plzně, odkud v roce 1896 odešel jako přednosta okresního finančního ředitelství do Chrudimi. Zpět do Plzně se však po roce na žádost plzeňské městské rady opět vrátil a jako přednosta okresního finančního ředitelství zde pobýval až do listopadu 1909, kdy jako důchodce odešel do Prahy. Vedle právnické činnosti se věnoval především hudbě. Byl jedním ze zakladatelů Filharmonického spolku plzeňského, který byl založen v roce 1883 a jehož dirigentem se stal prof. Hynek Palla. J. Basler zemřel 5. 6. 1929 v Praze. Srov. *Za vrchním finančním radou Janem Baslerem*, Český deník 18, č. 182, 4. 7. 1929, s. 2.

48] Úřad městského obvodu Plzeň-3, matrika, matrika zemřelých Městského národního výboru v Plzni, 51, s. 282.

Hlavním cílem odboru bylo pořádání zájezdů do národnostně smíšených oblastí českého západu, dále se staral o ubytování a stravování žáků českých menšinových škol při jejich návštěvách Plzně a zajišťoval jim volný vstup k prohlídkám plzeňských pamětihodností. Odbor rovněž spoluorganizoval vánoční nadílky,^{49]} ošacovací akce a vývařovny polévek. Za prvních pět let existence Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni bylo na vánoční nadílky vynaloženo 708.526,87 Kč. Celkem bylo poděleno 15.073 dětí (7061 dětí dostalo obuv, 4177 hochů a 3835 dívek látku na šaty).^{50]} Svůj vztah k této činnosti popsala B. Baslerová 26. listopadu 1926 v dopise redakci týdeníku Nová síla slovy: „*Považuji za svoji povinnost pracovatí všude tam, kde mohu zanechat část toho dobra, ať je to na poli práce kulturní nebo sociální. Vše, co konám, konám pro svůj drahý národ.*“^{51]}

Za svoji práci pro českou menšinu byla B. Baslerová velice ceněna a v její pozůstatosti se zachovaly desítky děkovných dopisů. Za všechny uveďme alespoň dopis správce české státní školy v Hamrech na Šumavě Josefa Bouzka, který jí 5. ledna 1926 napsal: „*Milostivá paní, jako správce zdejší české menšinové školy, které jste věnovala mnoho a mnoho ze své vzácné obětavosti, považuji za svou milou povinnost alespoň písemně Vám poděkovatí za vše, co jste vykonala k podpoření a upevnění naší menšiny ať již po stránce duchovní nebo hmotné. Jest vzácné Vaše dílo, neboť zasvětila jste je konkrétní práci pro národ tam, kde jest toho nejvíce třeba. Jest důležité Vaše dílo, protože posiluje tam, kde mnoho nepřátel útočí na těžce zakotvující loď našeho menšinářství, a jest nejvyšší cenné, protože uplatňuje své dobro v době přesycené bezcitnou touhou za požitkem. Všechny tyto složky v plné míře obsahuje Vaše vzácné dílo vedené neúnavnou obětavostí a láskou k věci. A za ně zasloužíte vděk nejen přítomných činitelů a současníků, ale i budoucích, neboť Vaše práce jest tvůrčí prací pro lepší národní budoucnost. Necht' jas potěšených dětských zraků a vlahá vlna rozradostněných dětských srdcí jest Vám milou připomínkou, že vykonala jste veliké dobro – a to bude nejlepší odměnou. Kéž vzácný Váš příklad nalezne více nenáročných a tak obětavých následovníků.*“^{52]}

Aktivní v sociální oblasti zůstala Baslerová i po válce. V srpnu 1948 byla přijata do Ústřední městské a okresní péče o mládež. Zde až do února 1949, kdy byla kvůli snížení počtu veřejných zaměstnanců propuštěna, organizovala různé kulturní a osvětové akce, např. Vánoční strom, Svátek matek, Týden dětské radosti. V hodnocení jejího přínosu pro město v polovině ledna 1949 stálo: „*Paní Berta Baslerová pracuje v péči o dítě již dlouhá desetiletí, dříve v ÚMŠ a NJP a později v Okresní péči o mládež. Pracovala vždy nezištně jako dobrovolná pracovnice.*“^{53]}

Kromě práce pro ÚMŠ působila B. Baslerová i v dalších významných spolcích: byla jednatelkou České jednoty paní a dívek v Plzni, místopředsdkyní krojového odboru při Národopisné společnosti v Plzni, kde spolupracovala s Marií Lábkovou především na sestavení předvánočních a vánočních chodských zvyků. Významné byly i její aktivity ve spolku Iris, který provozoval v Plzni zoologickou zahradu.^{54]} Od roku 1934 byla členkou

49] Blíže k organizaci a smyslu vánočních nadílek viz Karel REHÁČEK, *Školní vánoční nadílky – fenomén česko-německého zápasu o žáky v 19. a 20. století*, in: Sborník z konference Vyjďte ze školních světnic!, Přerov 2012, s. 149–155.

50] Berta BASLEROVÁ, *Z činnosti Sdružení žen odboru ÚMŠ v Plzni*, in: Slavnostní list vydaný k čtyřicátému výročí první matiční slavnosti v Plzni, Plzeň 1926, s. 23.

51] Berta BASLEROVÁ, *K práci žen ve změnčeném pohraničí*, Nová síla 6, č. 37–38, 20. 12. 1926, s. 1.

52] AMP, Pozůstatost rodiny Baslerů, LP 588, dopis správce české státní školy v Hamrech J. Bouzka B. Baslerové z 5. 1. 1926.

53] AMP, NVmP, osobní oddělení, osobní spisy zaměstnanců, kart. 4, Baslerová Berta, dopis Úřadu sociální péče Ústředního národního výboru (ÚNV) statutárního města Plzně osobnímu oddělení ÚNV v Plzni z 11. 1. 1949.

54] Václav UCHYTL, *ZOO Iris. Povídky ze života zvířat chovaných v plzeňské zoologické zahradě a dějiny spolku*

jeho výboru, v letech 1941–1953, kdy spolek nedobrovolně zanikl, zastávala funkci jednatelky.^{55]} Po boku svého muže se věnovala rovněž organizaci hudebního života a dokonce i veřejně vystupovala.

IV. Závěr

Plzeňské ženské hnutí prošlo od 60. let 19. století do druhé světové války pozoruhodným vývojem a mnoha proměnami. Zpočátku se jednalo o víceméně neúspěšné a izolované zakladatelské počiny, v 70. a 80. letech však i pod vlivem působení spisovatelky a libretistky Elišky Krásnohorské docházelo k intenzivnější a koordinovanější práci, která přinášela pozitivní výsledky. Ty se projevovaly zejména ve spolkovém životě (např. v roce 1886 došlo k založení spolku Česká jednota paní a dívek), ale zájem plzeňských žen se zaměřil rovněž na budování vyššího dívčího školství.

Ženy z českých měšťanských kruhů se po vzoru mužské části českého měšťanstva brzy začaly angažovat i v národním resp. menšinovém hnutí. Mnohé z nich se staly členkami a posléze i významnými organizátorkami ženského hnutí v rámci Národní jednoty pošumavské, Ústřední matice školské či Československé národní demokracie. Škála jejich aktivit byla pestrá a různorodá, od sociální problematiky a péče o děti až po kulturní, osvětové a vzdělávací otázky. Záhy si tak získaly autoritu a respekt dominantní mužské části spolkového a politického života a staly se nepostradatelnou součástí většiny společenských aktivit.

Přesto je ženská otázka pro plzeňskou historiografii stále téměř zapomenutým tématem. I na příkladu předložené studie je však patrné, že ženské hnutí sehrálo v moderních dějinách města významnou úlohu a že se bude třeba jeho výzkumem seriózně zabývat.

Berta Baslerová and nationally oriented Czech feminist movement in Pilsen

Summary

Social life was significantly developed in the whole Habsburg monarchy due to the influence of political changes in the late 19th century. Czech lands were not exceptional and they have also experienced development of activities among clubs. Especially Czech town clubs has been emancipated and even women took part soon after men. The beginning of organized Czech feminist movement in Pilsen dates back to the late 19th century. However the crucial development came two decades later, when Czech writer and librettist Eliška Krásnohorská moved to Pilsen. She influenced local emancipation movement in a very significant and positive way during seven years spent in Pilsen. Feminist influence was apparent among other things in national movement, club and political life. A lot of women from Pilsen became members of minority clubs (Národní jednota pošumavská, Ústřední matice školská) and nationally oriented parties, especially Czechoslovak National Democracy. The most active feminists in Pilsen were writer and journalist Marie Nesnídalová, long-time municipal representative Marie Doubková, important representatives of Národní jednota pošumavská Božena Růžková and Marie Panznerová and president of feminist section of Ústřední matice školská Berta Baslerová. All of the above mentioned women engaged themselves in social, cultural and enlightenment issues of national, more precisely minority movement. They contributed to its forming and stabilization and became its essential part.

Iris za léta 1900–1936, Plzeň 1936, s. 11–26 (kapitola Stručné dějiny spolku Iris).

55] Likvidační valná hromada spolku se konala 20. 9. 1953, ale již k 6. 8. 1953 přešel jeho majetek do správy Jednotného národního výboru v Plzni. Zasluhou jednatelky B. Baslerové se do AMP dostala alespoň část spolkové registratury. Blíže k okolnostem přechodu majetku spolku do správy města viz Martin VOBRUBA, *Kolébka plzeňské ZOO 1926–1961*, Plzeň 2011, s. 36.

Marie Nesnídalová

Marie Doubková

Božena Růžková

Berta Baslerová

Novomanželé Baslerovi

Dámský odbor ÚMŠ
na zájezdu v Dolních
Sekyřanech

„Sdružení žen“ odb. Ústřední Matice Školské v Plzni

pořádá dne 22. května 1930 o 8. hodině večerní
ve velké dvoraně Měšťanské Besedy

KONCERTNÍ - BALETNÍ A HUMORISTICKÝ VEČER

Laskavě účinkuje: Hudební sdružení spolku čl. železničních úředníků, za dirig. p. vrch. insp. D. Doubka, pí. Jindra Němečková klavír, p. Jindřich Fábura housle, pí. Berta Baslerová a sl. Anička Kačírková zpěv, p. prof. O. Vany klav. doprovod, sl. M. Dörflerova zákytné mistry Remislavského balet, primabalerina Měst. divadla M. Skřivanova a solový tanečník O. Stočes balet, Věruška Rýdlova balet, pí. M. Entnerová a členové dramatického sdružení „Bouda“ p. K. Leis, sl. M. Klíkova, sl. J. Nováková a Dr. J. Ráz.

PROGRAM:

1. Luigini: „Ouverture légère“. Orchestr.
2. Z. F. Fibich: „Sonatina“. Klavír Jindra Němečková, housle J. Fábura.
3. Lad. Basler: a) „Iarní déšť“
b) „Růže“ Zpívá Berta Baslerová,
c) „Ó jen se dívěj“ doprovod smyč. nástroje a harfa.
4. Leon Delibes: „Naila“. Tančí Miládka Dörflerova, dopr. orchestr.
5. Z. F. Fibich: „Píseň rybáře z op. Hedy“ Zpívá
V. Bloděk: „Arie Verany z opery V studni“ Anička Kačírková
Lad. Basler: „V touze“ (u klavíru prof. O. Vany).
6. Chopin: „Fantasie - Impromptu“. Klavír Jindra Němečková.
7. Moszkewski: „Španělský tanec“. Tančí M. Dörflerova, dopr. orchestr.

Přestávka.

8. Dvořák-Horák: Směs z opery „Jakobín“. Orchestr.
9. Lad. Basler: a) „Věčná píseň“ Zpívá Berta Baslerová, dopr.
b) „Čechy“ smyč. nástroje a harfa.
c) „Návrat z lesa“
10. Lad. Basler: Melomimika „Hra s panenkou“. Tančí Věruška Rýdlova, maminka M. Entnerová, dopr. smyč. nástř. a harfa.
11. Lad. Basler: „Tři taneční motivy“. Tančí M. Skřivanova a O. Stočes.

Přestávka.

12. J. Entner - S. Chval: „Věrní kamarádi“ (chanson). Zpívá K. Leis.
13. Neruda: „Balláda májová“
Skrutný: „Dáňlova mládenka“ Recituje M. Klíkova.
14. K. Balling: „Černá kukadla“ (chanson)
Valtr: „Každá panna v máji najde...“ Zpívá J. Nováková.
Arie z op. „Tři panenky z Lorety“
15. Ouis: „Hlučný Honza“ Recituje Dr. J. Ráz.
Jelínek: „Magdalena“
16. „Národní píseň“. Zpívá K. Leis.
17. J. Beneš: „Ford - foxtrott“ (chansony). Zpívá J. Nováková.
18. Leopold: „Ruská ozvěna“. Fantasie na ruské lidové nápěvy a romance. Orchestr.

Změna programu vyhrazena.

Kulturní program
Dámského odboru ÚMŠ

IRIS ZOOLOGICKÁ ZAHRADA

V PLZNI - TELEFON 3080

J.zn. 8-14/9.53.Ba. Plzeň, dne 14 září 1953.
Věc: pozvání na likv.
valnou hromadu.

P.T.

III.referát Jednotného Nár. Výboru

Plzeň.

Radnice.

Spolek "I r i s " Zoologická zahrada
v Plzni, dovoluje si Vás zvátí na likvidační valnou
hromadu, která se koná dne 20. září 1953 v restauraci
hotelu u Nádraží o 9 hod. dop. /Nádražní tř. č. 36./

Ještě nanejvýš nutno, abyste vyslechli
příčiny proč spolek "I r i s " likviduje.

Věříme, že zcela určitě se na tuto
schůzi dostavíte.

Pětiletece zdar.

Jednatelka :

Berta Baslerová

"IRIS"
ZOOLOGICKÁ ZAHRADA
- PLZEN.

Předseda :

Hřivda

202/595